

Ks. DARIUSZ SZTUK SDB
WT UKSW, Warszawa

DONEC FORMETUR CHRISTUS IN VOBIS (GA 4,19). OD SOTERIOLOGII IKONICZNEJ DO PARENIZY MIMETYCZNEJ

W refleksji poświęconej relacjom pomiędzy argumentacją teologiczną i parenizą w *epistolarium* Pawłowym panuje zasadnicza zgoda co do faktu, że napomnienia etyczne znajdują zazwyczaj motywację w częściach doktrynalnych listów Apostoła Pawła¹, bądź są wplecione w osnowę argumentacyjną danego listu². We wspomnianych wyżej relacjach zasadą spójności jest zestawienie przez św. Pawła indykatywu zbawienia z imperatywem etycznym. Pierwszy z nich użyty został, by zdefiniować działanie zbawcze samego Boga wyrażone w wydarzeniu Jezusa Chrystusa i życie chrześcijan w nowym eonie³, drugi z kolei, by zachęcać i napominać chrześcijan do wytrwania, do stawania na wysokości zadania, które zostało nakreślone przez miłość samego Chrystusa (2Kor 5,14) i powtórzone przez Apostoła, który głosił „prawdę ewangelii” (Ga 1,6-9; 2,5). Wydaje się, że tę relację pomiędzy dwiema częściami listów można opisać na inny sposób, bowiem z racji na przedstawienie w ich części doktrynalnej obrazu Chrystusa i Jego dzieła zbawczego, można scharakteryzować soteriologię jako ikonyczną. Jest to możliwe ponieważ jej *agens* sam jest Ikoną, inaczej mówiąc – Pawłowa chrystologia jest ikoniczna, bo Chrystus jest „Obrazem Boga”, i w konsekwencji ikonizacja jest również Jego dzieło obecne w krzyżu – znaku zbawienia. Soteriologia pozostaje w związku

¹ Pomijając szczegóły odmiennego postrzegania struktury przez różnych autorów w odniesieniu do treści Listu do Galatów, można stwierdzić, że list ten jest klasycznym przykładem kompozycji, w której sekcja teologiczna (rozdz. 3-4) poprzedza parenetyczną (rozdz. 5-6).

² Na temat relacji indykatyw-imperatyw w listach św. Pawła piszą m. in.: M. Adinolfi, *La dialettica indicativo-imperativo nelle lettere paoline*, *Antonianum* 52(1977), s. 626-646; R. Popowski *Imperativus na tle indikativu w listach Pawła z Tarsu. Studium językowo-egzegetyczne*, (rozprawa habilitacyjna), RW KUL, Lublin 1985; R. Schnackenburg, *Messaggio morale del Nuovo Testamento*, wyd. 3, Roma 1981, s. 250-258; G. Strecker, *Indicative and Imperative according to Paul*, *Australian Biblical Review* 35(1987), s. 60-72.

³ Por. R. Popowski, *Imperativus na tle indikativu w listach Pawła z Tarsu*, s. 314-315. Autor wyraża przekonanie, że „Indykatywne wypowiedzi nadawcy listów tworzą dwa rysunki odbiorców: synchroniczny i diachroniczny. Pierwszy ukazuje odbiorców jakby poza czasem i przestrzenią; przedstawia ich u szczytu doskonałości. Drugi natomiast prezentuje adresatów z realiami historycznymi, psychicznymi, społecznymi i geograficznymi. Na bazie tych dwóch rysunków, Apostoł formułuje imperatywy”.

z częścią etyczną listów, a ponieważ św. Paweł na różne sposoby zachęca adresatów do naśladowania, do upodobnienia się do Chrystusa, przeto uzasadnione będzie określenie parenezy Pawłowej mianem mimetycznej.

1. SOTERIOLOGIA IKONICZNA

Św. Paweł jako „Hebrajczyk z Hebrajczyków” postrzega wydarzenia Historii Zbawienia zrealizowane przez Jezusa Chrystusa jako spełnienie starotestamentalnych prorocत्व i wiele jego wypowiedzi znajduje inspirację w księgach ST⁴ oraz w bogatej tradycji judaizmu. Dotyczy to również szerokiej perspektywy refleksji soteriologicznej *epistolarium* Pawłowego. Apostoł narodów zwraca uwagę na wyjątkową rolę Jezusa Chrystusa, która w sposób postrzegalny dla wszystkich uwidoczniła się w „pełni czasu” (Ga 4,4), zwieńczona została w śmierci za wszystkich (2Kor 5,15), inspirowanej miłością (Ga 2,20), oraz chwalebnym zmartwychwstaniem (Rz 14,9; 1Kor 15,4), ale też, sięgając historii początków, podkreśla udział Chrystusa w dziele stworzenia i ukierunkowanie całego stworzenia na panowanie Syna Bożego i udział w Jego Królestwie (Kol 1,13)⁵. Z refleksji tej wynika także postrzeganie dzieła zbawienia w kategorii „nowego stworzenia”, która nie obca była myśli judaizmu⁶. Bóg stworzył wszystko w kontekście przymierza z Nim, dlatego nie chciał, aby coś było obce i czuło się obco. Stąd dzieło Chrystusa polega na pojednaniu, to znaczy na zbliżeniu do Boga wszystkiego, co inaczej byłoby „z dała” (2Kor 5,17). Dokonał tego przez akt najwyższej ofiary, która zarazem stała się przymierzem. W tym przymierzu i za sprawą Jego Ducha zostaliśmy *usynowieni*, a więc wprowadzeni w krąg rodziny Bożej, staliśmy się synami w Synu (Ga 4,5-7).

Jak zauważył D. A. Giulea, z tradycją odtworzenia świata, czy też „nowego stworzenia”, połączona jest nauka dotycząca eschatologicznego odtworzenia człowieka⁷. Zawarta jest ona między innymi w 1Hen (50,51), Księdze Mądrości (3,7), Księdze Jubileuszów (1,18-25), Psalmach Salomona (7,43-50; 18,7-9). Inne teksty, ukazując eschatologicznego Adama okrytego chwałą, zaznaczają, że eschatologiczny człowiek

⁴ Por. D. Sztuk, *Pawłowa releksja Rdz 1,1 w hymnie chrystologicznym Kol 1,15-20*, Studia Bydgoskie 7(2013), s. 55-66.

⁵ Por. tamże, s. 66.

⁶ Idee te można znaleźć zarówno w ST, jak i w tekstach judaizmu z okresu II świątyni. Por. H. H. Esser, *κτίσις*, w: *DCBNT*, s. 391-399; V. P. Furnish, *II Corinthians*, [The Anchor Bible 32A], Doubleday, New York 1984, s. 329-333; J. R. Levison, *Creation and New Creation*, w: *DPHL*, s. 189-190. Levison utrzymuje, że istnieją trzy sposoby rozumienia nowego stworzenia: 1) Przez każdego konwertytę. Tutaj następuje odwołanie się do tekstu *GenR* 39,4, który to uważa za «nowe stworzenie» poganina nawróconego na judaizm. Również apokryf *JosAs* 15,4 potwierdza ten sposób interpretacji «nowego stworzenia». 2) Przez wspólnotę wiary (dotyczy to w sposób szczególny Ga 6,15). W świetle Iz 65,17-19 „oto ja stwarzam nowe niebiosy i nową ziemię... i uczynię z Jerozolimy wesele i z jej ludu radość”, Kościół powinien być uważany za Nowy Izrael, w którym zarówno Żydzi, jak i poganie tworzą jeden lud, nowego człowieka. 3) Przez cały kosmos. Wizja nowych niebios i nowej ziemi jest elementem charakterystycznym apokalipsy żydowskiej (Jub 1,28; 4,16; 8,19; 1Hen 45,4-5; 51,4-5; 2Bar 73-74).

⁷ Por. D. A. Giulea, *Eikonic Soteriology from Paul to Augustine. A Forgotten Tradition*, Theoforum 42(2011), s. 48-49.

odzyska utraconą u zarania dziejów chwałę Adama⁸. Przywołany powyżej D. A. Giulea stwierdza, że autorem, który łączy pierwotną chwałę Adama z obrazem Boga jest Paweł z Tarsu⁹. Apostołowi jednak nie chodzi o „odtworzenie”, ale o „nowe stworzenie” albo jeszcze inaczej – o definitywne, prawdziwe, „niebieskie” stworzenie i co za tym idzie – stworzenie definitywnej relacji z Bogiem Stwórcą, który objawia się jako Ojciec dzięki świadectwu Syna (Ga 4,4).

Teologiczna refleksja św. Pawła podkreśla w pierwszym rzędzie prawdę o tym, że Chrystus jest εἰκών τοῦ θεοῦ (2Kor 4,4), zaś Jego działanie zbawcze ma na celu odtworzenie pierwotnego obrazu człowieka, który został stworzony אֱלֹהִים בְּצַלְמֵם (Rdz 1,27)¹⁰. W rzeczy samej, nietrudno zauważyć, że w Rz 8,29, 1Kor 11,7 i 15,45-49, 2Kor 3,18, Flp 3,21, jak również w Ef 4,22-24 oraz Kol 3,9-10 Apostoł narodów wskazuje na wzorzec, do którego należy się wciąż odwoływać, by zachować, bądź odtworzyć ów pierwotny obraz. Tym wzorcem jest obecnie Chrystus¹¹. U podstaw takiego ukierunkowania soteriologii Pawłowej stoi najpierw jego wizja człowieka, który εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων (1Kor 11,7), „zwlekł z siebie dawnego człowieka z jego uczynkami, a przyoblekł się w nowego, który wciąż się odnawia ku głębszemu poznaniu Boga κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν” (Kol 3,9-10). W ten proces działania zbawczego i odnowy są według Apostoła włączeni zarówno Bóg Ojciec, jak i Syn¹², gdyż Syn jest tym, który posiada εἰκὼν, zaś Ojciec obdarowuje nim tych, „których od wieków poznał i przeznaczył na to, by się stali συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ” (Rz 8,29)¹³. Święty Paweł wyraża opinię, że chrześcijanie są przeznaczeni do tego, by upodobnić się do właśnie tego obrazu, co więcej – poprzez użyty tutaj czasownik złożony συμ-μόρφους, który wyraża utożsamienie się z Chrystusem¹⁴, zostaje podkreślone, że zarówno jeśli chodzi

⁸ Por. 1QS, 4Q171, 4Q504, CD 3, *ApMoj* 20-21.

⁹ D. A. Giulea, *Eikonic Soteriology...*, s. 49.

¹⁰ Por. M. Reiss, *Adam: created in the Image and Likeness of God*, *Jewish Bible Quarterly* 39(2011), s. 183-186. Autor, odnosząc się do tradycji judaizmu, postrzega wyjątkowość człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boga w następujących aspektach: 1) Some have seen the image consisting in man's physical form, which is in some way understood to be similar to God's; 2) The divine image is some spiritual quality of man: his self-consciousness and self-determination, his reason and understanding, his capability for thought and his desire for immortality; 3) The image may be a term for the immediate relationship between God and man; 4) The term 'likeness' is an assurance that man is an adequate and faithful representative of God on earth.

¹¹ Niektóre teksty znalezione nad Morzem Martwym zdają się potwierdzać opinię o początkowym chwalebnym stanie podobieństwa do Boga: „naszego [o]jca ukształtowałeś na [twe] chwalebne podobieństwo (בה כְּבוֹד בְּרִמּוֹת יִצְחָק) [...] chnąłeś w jego nozdrza rozum i wiedzę [...]” (4Q504 fragm. 8; por. QS 4,23; CD 3,20).

¹² Por. D. A. Giulea, *Eikonic Soteriology...*, s. 50.

¹³ Od strony gramatycznej wyrażenie τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ należy traktować zgodnie ze stylem Pawłowym jako *genitivus epexegeticus*, bo w istocie rzeczy to Syn jest obrazem Ojca. Zatem nie chodzi tutaj o upodobnienie się do „kopii obrazu”. Inaczej: J. Jervell, *Imago Dei. Gen 1:26f im Spätjudentum, in der Gnosis, und in den paulinischen Briefen*, [FRLANT 76], Göttingen 1960, s. 276-279.

¹⁴ Przyimek σύν jest desygnatem wspólnoty bycia, działania, partycypacji (z osobami) lub instrumentalności, relacji, okoliczności (z rzeczami). W listach Pawłowych można znaleźć 11 przypadków zestawienia tego przyimka z czasownikami, które opisują udział w życiu i śmierci Chrystusa. Są to

o tożsamość chrześcijan, jak i los stanowią oni jedno z Chrystusem. W dobie „nowego stworzenia”, każdy kto pisze historię „nowej ludzkości” ma do przejścia długą drogę wiodącą do przemiany. Zostaje to opisane w 1Kor, gdzie Apostoł, przeciwstawiając pierwszego Adama Chrystusowi, na podstawie tych dwóch figur kreśli dwie sytuacje ludzi (1Kor 15,45-49). W zdaniu: ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός poprzez użycie neologizmu χοϊκός Paweł oddaje prawdę o stworzeniu pierwszego człowieka z prochu ziemi¹⁵. To stworzenie zdeterminowało kondycję człowieka „ziemskiego”. Z kolei „Niebieskim jest ostatni Adam dopiero jako zmartwychwstały, gdyż do takiego potem mają być podobni młodsi bracia jako do Pierworodnego (Rz 8,29). Określenia «z nieba» i «niebieski» podobnie jak przedtem «duchowe» ciało, dobrane są jako przeciwieństwa tego, co z ziemi, a mówią o transcendentnej sferze działania Boga¹⁶. Paweł, wypowiadając zdanie: καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ (1Kor 15,49), poprzez użyty i tutaj termin εἰκόν podkreśla, że zasada odtwarzania obrazu pierwszego Adama jest właściwa również dla wszystkich tych, którzy postępują za Chrystusem. Są oni Jego εἰκόν w tym, co dotyczy celu wędrówki wiary¹⁷. W tym znaczeniu chrześcijaninie już wpatrują się w chwalebne oblicze Pana (2Kor 3,18: προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου), zaś wyzwaniem dla ich egzystencji w realiach tego świata pozostaje upodabnianie się za sprawą Ducha Pańskiego do Jego obrazu (2Kor 3,18: τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα)¹⁸.

2. PARENEZA MIMETYCZNA

Zdanie odnotowane przez św. Pawła w 1 Liście do Koryntian: „Bądźcie naśladowcami moimi, tak jak ja jestem naśladowcą Chrystusa” (11,1) staje się kluczowym dla zrozumienia zamysłu, który towarzyszył Apostołowi w pisaniu jego listów: przedstawić

m.in. następujące terminy: συνάπτω, συνεγείρω, συζάω, συμπάσχω, συναποθνήσκω, συμμορφίζω, συμβασιλεύω, συγχαίρω. Por. W. A. Bauer, *Griechisch - deutsches Wörterbuch*, ad vocem, kol. 1559-1561; W. Grundmann, *σὺν κτλ.*, w: *GLNT XII*, kol. 1476-1570; J. Dupont, *Σὺν Χριστῷ. L'union avec le Christ suivant Saint Paul*, Abbaye de St. André, Louvain 1952, s. 17-19; A. M. Buscemi, *L'uso delle preposizioni nella Lettera ai Galati*, [SBF Analecta 17], FPP, Jerusalem 1987, s. 97.

¹⁵ Przymiotnik ten ma znaczenie: „powstały z gliny”, „powstały z mułu”, „ziemski”, „gliniany”. Prawdopodobnie pochodzi od słowa χοῦς (Rdz 2,7 LXX) i podkreśla, że człowiek powstał z ziemi i do niej powróci. Por. H. Balz, *χοϊκός*, w: *DENT II*, kol. 1910-1911.

¹⁶ A. Jankowski, *Eschatologia Nowego Testamentu*, [Myśl Teologiczna 54], WAM, Kraków 2007, s. 103.

¹⁷ Por. D. A. Giulea, *Eikonic Soteriology...*, s. 49; M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, [NKB NT 7], Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009, s. 500. Podążając za opinią autora komentarza, lepiej jest nie zawężać znaczenia w. 49 i z związku z tym traktować refleksję Pawłową zarówno jako zapowiedź wyglądu ciała uwielbionego („nosić będziemy obraz niebieskiego”), jak i zachętę moralną („nośmy obraz”). W taki sposób podkreślone zostaje źródło *mimesis* Pawłowej.

¹⁸ Por. Flp 3,21. Argumentacja Pawłowa różni się od refleksji zawartej np. w pismach qumrańskich. W tych ostatnich bowiem człowiek ma dążyć do upodobnienia się do obrazu Adama sprzed upadku, natomiast u św. Pawła chrześcijanin ma upodabniać się do chwalebnego obrazu samego Syna Bożego. Nie brakuje jednak w historii egzegezy autorów, którzy postrzegali związek pomiędzy Jezusem ziemskim i etyką Pawłową. Por. W. D. Davies, *Paul and Judaism*, Fortress Press, Philadelphia 1959, s. 147-155.

adresatom obraz Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, ukazać, że pójście za Nim nie było daremne, lecz służyło składaniu świadectwa (2Kor 2,14: „roznoszenie po wszystkich miejscach woni Jego poznania”), i wreszcie: zachęcić odbiorców listów do naśladowania. Można zatem stwierdzić, że św. Paweł dokonuje przejścia od soteriologii, mającej na celu przedstawienie obrazu-ikony Jezusa Chrystusa, do parenezy zorientowanej na zachęcanie do naśladowania. W tym sensie parenezę Pawłową można nazwać mimetyczną¹⁹. Istotnie w *epistolarium* Pawłowym znaleźć można fragmenty, w których Apostoł zachęca do naśladowania jego życia i postępowania, do stawania się naśladowcami samego Chrystusa, a używa przy tym terminów odwołujących się do rdzenia greckiego μιμη- (Por. 1Kor 4,16; 11,1; Flp 3,17; 1Tes 1,6; 2,14; 2Tes 3,6.9).

W 1Kor, wzywając adresatów do naśladowania (1Kor 4,16: μιμηταί μου γίνεσθε), Paweł wskazuje trudy swojego życia jako drogę do uczestnictwa w krzyżu Chrystusa. W Flp 3,17 Apostoł, zachęcając adresatów, aby wszyscy razem byli jego naśladowcami, używa sobie właściwego słowa: συμμιμήται²⁰. W kontekście tego listu (por. Flp 1,27-30) może to oznaczać naśladowanie bezinteresownej postawy Chrystusa, posłusznego aż do śmierci na krzyżu i wiąże się z obietnicą, którą Paweł umieszcza w ciągu argumentacji, że mianowicie: Chrystus „przekształci nasze ciało poniżone na podobne do swego chwalebnego ciała” (Flp 3,21)²¹. W 1Tes, gdzie adresaci są nazywani μιμηταί ἡμῶν καὶ τοῦ κυρίου (1,6), naśladowanie, do którego Apostoł ich zachęca, wiąże się z trwaniem w wierze pomimo niesprzyjających okoliczności. Taka wierność oznacza trwanie w krzyżu Chrystusa²².

W innych listach, co prawda nie znajdzie się formalnego odniesienia do *mimesis*, ale w ich osnowie istnieją powiązania pomiędzy motywacją soteriologiczną i parenezą²³, zaś terminologia dynamizmu etycznego może być uznana jako determinująca dla kształtowania obrazu „nowego człowieka” na wzór Jezusa Chrystusa²⁴. Tak jest

¹⁹ μιμήσις to zasada twórczego naśladownictwa natury bądź dzieł mistrzów, którym udało się tę naturę odtworzyć. Zasada ta powstała w starożytności. Platon opisał ją w swoich dialogach *Ion* i *Państwo*, z kolei Arystoteles poświęcił jej dzieło *Poetyka*. W retoryce jest to specjalna odmiana *etopoi* służąca przedstawieniu czyjegoś usposobienia. Por. M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, wyd. 2, Wiedza Powszechna, Warszawa 1998, s. 123; A. Pitta, *Lettera ai Galati*, [SdOC 9], Edizioni Dehoniane, Bologna 1996, s. 138. Pitta w swoim komentarzu co prawda wprowadza samo pojęcie „mimesi”, lecz czyni to w odniesieniu do Ga 2,15-21, uznając ten fragment listu św. Pawła za zwieńczenie sekcji autobiograficznej, zawartej w 1,13 – 2,14.

²⁰ Termin ten jest *hapax legomenon* w NT.

²¹ Nie bez znaczenia pozostaje połączenie w Liście do Filipian idei naśladowania Chrystusa z terminami wywodzącymi się od czasownika φρονέω, który oddaje „myślenie” mające wpływ na postawę etyczno-moralno-religijną. To ulubiony termin Pawła, który został użyty aż 23 razy w jego *epistolarium*, podczas gdy w pozostałych księgach Nowego Testamentu występuje tylko 3 razy (Mt 16,23; Mk 8,33; Dz 28,22).

²² W 2Tes 3,7-9 Paweł wskazuje jako przykład poprawnego życia siebie samego i swoich pracowników, którzy poza głoszeniem ewangelii zarabiali na swe utrzymanie.

²³ Por. K. Romaniuk, *Motywacja napomnień moralnych w listach św. Pawła*, [Sprawy Biblijne 25], Księgarnia św. Wojciecha, Poznań - Warszawa - Lublin 1971, s. 52-68. Mianem motywacji soteriologicznej autor określa „odwoływanie się do zbawczego dzieła Jezusa jako racji mającej determinować postępowanie człowieka”.

²⁴ Por. Rz 12,1 – 15,13; Ga 5,1 – 6,10; Ef 4,1 – 6,20; Kol 3,5 – 4,6; 1Tes 4,1 – 5,24.

m.in. w sekcji parenetycznej Listu do Kolosan²⁵, w której imperatyw ἐνδύσασθε (3,12: przyobleczcie się) uściśla zadania tych, którzy przyoblekli się w nowego człowieka i który ma się odnawiać κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, by stać się na koniec εἰκὼν Chrystusa (Kol 1,15-20). Zadanie to jest kierowane do każdego ochrzczonego i znajduje swój wyraz w cnotach, wyszczególnionych przez św. Pawła: „serdecznym miłosierdziu”, „dobroci”, „pokorze”, „cichości”, „cierpliwości”, „wzajemnym wybaczeniu”, „wdzięczności” oraz w „miłości”, która jest więzią doskonałości, zabezpieczającą „pokój” w Jednym Ciele (por. Kol 3,14).

W Liście do Rzymian św. Paweł, odwołując się do prawdy o istocie chrztu, czyli do współumierania chrześcijanina z Chrystusem, przypomina adresatom teologiczne treści chrztu świętego. W antytezę śmierć-życie, stanowiącą osnowę argumentacji w Rz 6, wpisane jest przede wszystkim przesłanie o paschalnym misterium Chrystusa, w którym dzięki zanurzeniu w wodach chrztu współuczestniczą również wierzący. Apostoł wyraża przekonanie, że Bóg w przeszłości poznał i wyróżnił tych, których chciał, aby się stali na wzór τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (Rz 8,29). Z racji na to, że w więź komunii, jaka zachodzi między wierzącymi a Chrystusem, wpisane jest stawanie się coraz bardziej „Chrystusowymi” (zob. 6,11: οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε)²⁶, toteż wymaga się od nich, aby zrezygnowali oni z postawy egoistycznej (14,7: οὐδεὶς γὰρ ἑαυτὸν ζητεῖ) na rzecz życia dla Boga. Używając języka obrazowego właściwego dla tradycji judaizmu, Paweł zachęca Rzymian do tego, by postępowali w nowości życia (por. Rz 6,4: ἐν καινότητι ζωῆς), w nowości Ducha (7,6: ἐν καινότητι πνεύματος), jak również, by służyli Bogu (6,22: δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ) i w mocy zjednoczenia z Chrystusem przynosili owoce Bogu (7,4: ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ). Takie postępowanie wierzących motywowane jest radykalną proegzystencją samego Chrystusa, a ona z kolei uzasadniona jest w miłości Ojca do Syna, potwierdzonej przez akt posłuszeństwa aż po śmierć na krzyżu. Chrześcijanie mają zatem naśladować Chrystusa w Jego postawie i świadectwie „bycia dla” Ojca przez miłość i wierność (co równoznaczne jest z posłuszeństwem), która obejmuje również Jego braci. *Mimesis* chrześcijańska otrzymuje w ten sposób trwały, uniwersalny i ponadczasowy fundament: naśladować Chrystusa, w którym Bóg doskonały i święty stał się widzialny. To naśladowanie Paweł postrzega również jako drogę samorealizacji: O tyle staniesz się sobą, o ile wcielisz w życie ideał/wzór/*eikon*, którym jest Chrystus, o którym Paweł powiedział do Koryntian, że był cały „tak” dla Boga!, nie było w Nim „tak” i „nie”! (2Kor 2,19-20).

²⁵ Należy zwrócić uwagę, że w Liście do Kolosan sekcja ta zawiera trzy typy parenezy: negatywną (odrzuć wady: 3,5-9a), nawrócenia (przemiany starego człowieka w człowieka nowego: 3,9b-11) oraz pozytywną (rozwijanie cnót: 3,12-17). Por. B. Adamczewski, *List do Filemona. List do Kolosan*, [NKB NT 12], Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2006, s. 302.

²⁶ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani, I, Rm 1-5*, [SdOC 6], Edizioni Dehoniane, Bologna 2004, s. 165-166.

3. EGZEMPLIFIKACJA W LIŚCIE DO GALATÓW

List do Galatów jest szczególnym świadectwem więzi św. Pawła ze wspólnotami, którym głosił on „prawdę ewangelii” (Ga 1,6-9; 2,5). Po pewnym jednak czasie – jak zaznacza Apostoł w części autobiograficznej listu – Galaci przeszli do innej ewangelii, „której nie ma” (1,7). Stąd cały wysiłek włożony przez Apostoła skierowany jest ku temu, by zarówno w części autobiograficznej (rozdz. 1-2), jak i w doktrynalnej (rozdz. 3-4) przedstawić na nowo treść ewangelii, a następnie zachęcić adresatów, aby do niej dostosowali swe postępowanie (rozdz. 5-6).

Motyw głoszenia ewangelii tym, którzy później zostali omamieni przez siejących zamęt *iudaizzantes* zostaje przez Apostoła wyrażony w sposób plastyczny jako nakreślenie przed ich oczami²⁷ Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego (3,1: οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐσταυρωμένος)²⁸. Z kolei trud niwelowania skaz obrazu Chrystusa, które powstały na skutek fałszowania „prawdy ewangelii” Paweł porównuje do kształtowania czy też formowania w chrześcijanach galackich Chrystusa (4,19: μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν)²⁹. Zdanie to pozostaje w relacji do wypowiedzi Apostoła zawartej w autobiograficznej części listu, gdzie wybrzmiewają słowa o głębokiej więzi, która zaczęła kształtować życie św. Pawła od czasu, kiedy to „dla Prawa umarł przez Prawo” (Ga 2,19). Apostoł stwierdza, że teraz jego życie nosi znamiona proegzystencji, tj. całkowitego oddania się na służbę Bogu, zaś regułą tej proegzystencji jest inegzystencja w nim samego Chrystusa. Przeto wypowiada zdanie, które streszcza dotychczasową argumentację i zarazem odsyła do wypowiedzi skierowanej bezpośrednio do Galatów: ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός (Ga 2,19). Apostoł jest przekonany, że taka relacja jest fundamentalna i paradygmatyczna zarazem dla nowej sytuacji jego samego oraz każdego chrześcijanina³⁰, żyjącego w „nowym stworzeniu” (Ga 6,15).

²⁷ Por. G. Schrenk, *προγράφω*, w: *ThDNT I*, kol. 770-771; H. Baltz, *προγράφω*, w: *EDNT III*, s. 154.

²⁸ Por. F. J. Matera, *Galatians*, [Sacra Pagina Series 9], The Liturgical Press, Collegeville 1992, s. 112; J. D. G. Dunn, *The Epistle to the Galatians*, Hendrickson, Peabody 1993, s. 152; H. D. Betz, *Galatians. A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*, [Hermeneia], Fortress Press, Philadelphia 1979, s. 131. Betz, odwołując się do dzieł Kwintyliana, przekonuje: „One of the goals of the ancient orator was to deliver his speech so vividly and impressively that his listeners imagined the matter to have happened right before their eyes. All kinds of techniques were recommended to achieve the effect, including impersonations and even holding up painted pictures”.

²⁹ Złożenie przymiokwe ἐν ὑμῖν może być interpretowane zarówno w sensie indywidualnym („w każdym w wierzących”), jak i eklezjologicznym („pomiędzy chrześcijanami-członkami wspólnoty”). Por. A. M. Buscemi, *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, [SBF Analecta 63], Franciscan Printing Press, Jerusalem 2004, s. 444.

³⁰ Por. E. Stauffer, *ἐγώ*, w: *GLNT III*, kol. 81: Użycie ἐγώ nie oznacza „że Apostoł miałby się tutaj odnosić do doświadczenia osobistego albo rekonstruować *itinerarium* duchowe, które dotyczyłoby jedynie jego osoby”; H. D. Betz, *Galatians*, s. 122, mówi o „paradigmatic I”. A. Pitta, *Lettera ai Galati*, s. 150, przypis 346; H. Weder, *Das Kreuz Jesu bei Paulus. Ein Versuch, über den Geschichtsbezug des christlichen Glaubens nachzudenken*, [FRLANT 125], Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1981, s. 175; R. Kieffer, *Foi et justification à Antioche*, [LD 111], CERF, Paris 1982, s. 67 jest przeświadczony, że „Le 'je' paulinien devient ici le prototype de toute conversion authentique d'un

Istotnie, życie chrześcijańskie jest według św. Pawła egzystencją w wierze oraz w nadziei i ma swój fundament „w Chrystusie” (Ga 2,17) „Synu Bożym” (Ga 2,20). Nie bez znaczenia jest użycie przez Apostoła w kontekście Listu do Galatów tych dwóch tytułów, które odnoszą się do jednej osoby. Zostaje to potwierdzone także przez paralelizm pomiędzy formułą występującą w Ga 1,3-4: τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, która odnosi się do κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ oraz tą zawartą w Ga 2,20: τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, która z kolei określa υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Przeto dla św. Pawła „Syn Boży”, będący wzorem i fundamentem egzystencji chrześcijańskiej, jest „Panem Jezusem Chrystusem”, który został ukrzyżowany i umarł za nas (Ga 2,20; 3,13), a wskrzeszony z martwych (Ga 1,1) został ustanowiony Panem (Ga 1,3; 6,14.18). Ponadto, Ten Chrystus, którego obraz św. Paweł kreśli przed oczami Galatów, jest odwiecznym Synem Boga, posłanym przez Ojca (Ga 4,4), by uwolnić nas od obecnego złego świata (Ga 1,4), wykupić nas z przekleństwa Prawa (Ga 3,13; 4,4-5) i udzielić nam błogosławieństwa Abrahamowego (Ga 3,14) i obietnicy Ducha Świętego (Ga 3,14.18; 4,6) wraz z przybranym synostwem. Paweł pasterz-realista wie, że i Chrystus, który stał się bliski Galatom, jest jednak odległy, dlatego siebie stawia między Galatów i Chrystusa. Widząc jego, jego słuchając, dotykając (chorował, troszczyli się o niego), znajdują ułatwienie w naśladowaniu Chrystusa. Chrystus dzięki Pawłowi stał się jeszcze bardziej *ludzki*. Jak bardzo jest możliwe to utożsamienie z Chrystusem, Paweł pokazuje jeszcze od innej strony – nosi na sobie znaki męki Pana. Z tej to przyczyny Apostoł ośmielił się już w IV rozdziale listu domagać się od adresatów by stali się tacy jak on sam (4,12: Γίνεσθε ὡς ἐγώ). Kształtowanie w nich obrazu Chrystusa rozpoczyna się bowiem od przykładu pierwszego głosiciela dobrej nowiny o Nim. Aby więc podstawowe braki wiary w Jezusa Chrystusa u chrześcijan galackich wypełnić, Paweł przypomina o podstawowych dla ochrzczonego obowiązkach etycznych: o miłości braterskiej, o wzajemnym wspieraniu się, o samokontroli oraz o stosowaniu się do wskazań Ducha (Ga 5,13.16.25; 6,1.2.4). Życie chrześcijanina ma źródło w rzeczywistości fundamentalnej, jaką jest „bycie w Chrystusie i w Duchu”, jednakże w jednym i tym samym czasie musi ono stawać się świadectwem tego ścisłego zjednoczenia³¹. Stąd też św. Paweł domaga się poprzez imperatywy nie tylko zachowania stanu ontycznego, lecz ustawicznie zachęca do tego, by Galaci dostosowali swoje postępowanie do stanu dzieci Boga i braci Chrystusa (Ga 4,4-7)³². Cechą charakterystyczną życia chrześcijan powinien być dynamizm wiary wyznawanej w wolności, toteż za kluczowy imperatyw wyrażający takie dążenie należy uznać słowo περιπατεῖτε (Ga 5,16; por. Kol 2,6; 4,5; Ef 5,2.8)³³.

Juif au Christ”. O ἐγώ osobowym i typicznym mówią m.in.; R. C. Tannehill *Dying and Rising with Christ. A Study in Pauline Theology*, [BZNW 32], Gruyter, Berlin 1967, s. 57; G. Ebeling, *Die Wahrheit des Evangeliums. Eine Lesehilfe zum Galaterbrief*, Tübingen 1981, s. 164. Druga grupa autorów mówi o ἐγώ indywidualnym. Por. V. Hassler, *Glaube und Existenz. Hermeneutische Erwägungen zu Gal 2,15-21*, Theologische Zeitschrift 25(1969), s. 247; A. Oepke, *Der Brief des Paulus an die Galater*, [ThHK 9], wyd. 5, Evangelische Verlaganstalt, Berlin 1984, s. 96.

³¹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani ...*, 667.

³² Por. R. Popowski, *Imperativus na tle indicatiwu w listach Pawła z Tarsu*, s. 277-278.

³³ Termin ten w grece klasycznej bardzo rzadko używany w sensie metaforyczno-etycznym: „żyć”, „postępować”, w tradycji judaizmu jest słowem kluczowym w literaturze sapiencjalnej, w na-

Postępowanie według Ducha w „nowości życia” wymaga też ciągłego stosowania się do tchnienia tego Ducha (Ga 5,25: *πνεύματι καὶ στοιχῶμεν*), który jest gwarantem osiągnięcia zbawienia i trwania w Królestwie Bożym (Ga 5,21; 6,9).

„Aż Chrystus w was się ukształtuje” znaczy zatem, że Bóg-Stwórca i Ojciec Pana naszego Jezusa Chrystusa rozpoznawany w Galatach/w nas swoje odbicie, a zarazem dobrze sobie znany obraz Syna. To też będzie równoznacznie z tym, o czym marzy Paweł, pisząc do Efezjan, a mianowicie o „nauczeniu się Chrystusa” (Ef 4, 20).

DONEC FORMETUR CHRISTUS IN VOBIS (GAL 4,19).
FROM EIKONIC SOTERIOLOGY TO MIMETIC PARENESIS

Summary

In reflection dedicated to the relations between theological arguments and parenesis in St. Paul's *epistolarium*, there is a general agreement as to the fact that ethical exhortations are usually motivated by the doctrinal passages of the letters of the Apostle Paul, or, that they are woven into the argumentative substance of a given letter. Without denying this fact, it seems that the relationship between the two parts of the letters can be described in a different way. Namely, due to the fact that their doctrinal part presents the image of Christ and His work of salvation, we can characterize soteriology as iconic. This is possible because its *agens* is itself an icon. In other words, Paul's Christology is iconic because Christ is the 'image of God' and, consequently, His work present in the cross, the sign of salvation, is also iconic. Soteriology remains related to the ethical part of the letters and, because St. Paul in different ways encourages his recipients to follow and to be like Christ, it will be justified to define his parenesis as mimetic.

Keywords: soteriology, St. Paul, biblical theology, NT Ethics, Galatians

Nota o Autorze: ks. dr Dariusz Sztuk SDB – Absolwent Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie, jest adiunktem w Katedrze Teologii Biblijnej na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie. Obszar jego zainteresowań naukowych to osoba i epistolarium św. Pawła oraz egzegeza patrystyczna.

Słowa kluczowe: soteriologia, św. Paweł, teologia biblijna, etyka NT, List do Galatów

uczaniu halachy. Por. G. Sauer, „הלך”, w: *DTAT*, 1, 425. Rdz 17,1; 24,40; 48,15; 1Sm 2,30; 2Krl 2,4; 3,6; 8,23; 20,3; Ps 26,3; 56,14; 101,2. Bardzo znaczący jest tutaj tekst Ps 1, w którym pojawia się motyw dwóch dróg, a błogosławieństwo dotyczy sprawiedliwego, który *לֹא הִלֵּךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים*. Por. CD 2,15.17; 3,2.5; 7,7; 1QS 1,6; 4,5ss; 5,4; 8,2; 1QS^a 1,1; 1QH 15,18.